

Л2005
5674
к

Ф
О
ариза
цгарсынова



Фариза Оңғарсынова

ҮШІНШІ ТОМ



“Елорда”
Астана - 2004

Фариза Оңғарсынова

ҮШ ТОМДЫҚ ШЫҒАРМАЛАР
ЖИНАҒЫ

Фариза
Онгарсынова

Фариза
Онгарсынова

ББК 84 Қаз 7-5

О 61

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АҚПАРАТ МИНИСТРЛІГІНІҢ БАҒДАРЛАМАСЫ
БОЙЫНША ШЫҒАРЫЛДЫ

Оңғарсынова Ф.

О 61 *Өлеңдер, дастандар. III том.*

— Астана: Елорда, 2004. — 256 бет.

ISBN 9965-06-350-8

Қазақтың көрнекті ақыны, Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты, белгілі қоғам қайраткері Фариза Оңғарсынованың үш томдық шығармалар жинағының үшінші кітабы соңғы жылдары жазған жаңа дүниелермен нұрланады.

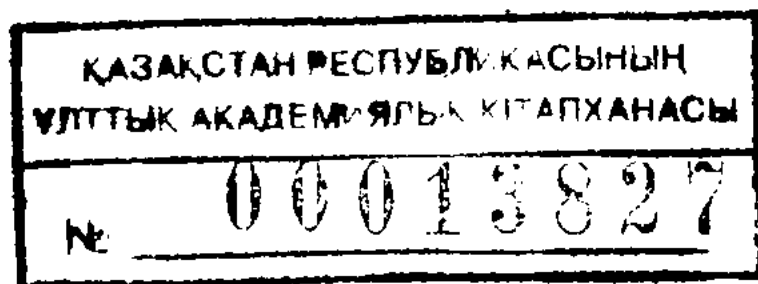
О $\frac{4702250202-287}{450(05) - 04}$

ББК 84 Қаз 7-5

ISBN 9965-06-350-8

© Оңғарсынова Ф., 2004

© “Елорда”, 2004





Темірхан МЕДЕТБЕКОВ

“ҚАСІРЕТТЕН ТҰРАДЫ БАҚЫТЫМ ДА”

Ақынның тұтас бір әлемге айналуы – кез келген таланттың, тіпті, кейде тегеурінді таланттың да маңдайына біте бермейтін құбылыс. Әрине, ақын тұтас бір творчестволық әлемге бағы жанып, жолы болып кеткендіктен немесе әлдеқандай бір желеп-жебеушілердің қолынан тартып, қолтығынан демегендігінен айнамайды. Өйткені ақын ол творчестволық әлемді өзінің талант, зейін-зерде, ілім-білім, маңдай тер қуатымен дүниеге келтіреді. Шынында да, ол творчестволық әлемнің тұтас бір табиғатын, ауа-райы, көлі мен шөлін, қысы мен жазын, қысымы мен қызуын түзіп, жаратылысқа айналдыру оңай шаруа емес. Ондай жанды жаратылысты ғұмыр бойы толастамайтын қуатты творчестволық толғақ қана дүниеге келтіре алмақ.

Арғы-бергі қазақ өлеңіндегі ат төбеліндей жұлдызды шоғырдың ішінде Фариза Оңғарсынова атты тұтас бір творчестволық әлемнің де бар екені айдай ақиқат. Ол әлем, әрине, жылыға орап, жұмсағын алдына тартып, сені бойкүйез, бейжай күйге түсіретін, бір сәтке болсын өткенінді ұмыттырып, ертеңінді естен шығаратын көгілжім аспан астында көз бен көңілді қатар арбап көсіліп жатқан көкорай шалғынды әлем емес. Ол әлем – дауыл тұрғызып, дабыл қақтырып тұрған әлем. Ол әлем – шарпылыстар мен тартылыстардан, қақтығыстар мен соқтығыстардан, бұлқыныстар мен сілкіністерден тұратын әлем. Яғни, ол творчестволық әлемнің климаты – төбеңнен себезгілеп сәуле төгіп, әлсін-әлсін аспаннан жаңбыр бүркіп, табаныңа шүйгін шалғынның ұлпа мамығын төсеп, жаныңды жадыратып, рахатқа бөлер субтропикалық жібектей жұмсақ климат емес, ол творчестволық әлемнің климаты – аңқанды кептірер аптап пен аңызактан, құтыңды қашырап құбылған боран мен сақылдаған сары аяздан тұратын субконтинентальді қатал климат. Сондықтан да оның поэзиясы – өз оқырманының көңілін аулап, кішкентай кірбің-ренішін жуып-шайм деп сылап-сипап, бәйек бола қалатын елгезек поэзия емес, қайта қалғып кеткен оқыр-

ман көңілін алай-дүлей етіп, астан-кестенін шығаратын, кірбің-ренішін күл етіп ұшырып, оның жан жүрегіндегі жараны қандауырмен қанын сорғалатып тұрып сылып тастайтын адуынды поэзия.

Ажалмен айқасқан сәтте
Қыршын жас көз ілгенін көріп,
өткінші сезімдерді көріп,
кешегі доспын дегеннің
минутта жерінгенін көріп,
кімнен өшімді аларымды білмей,
кімдерге кінә тағарымды білмей,
алдына лапылдап келсем,
жарылуға жақындап келем.

Ақын жаны құйындай үйірілген құбылыстарға толы. Ол қасқағым сәтте қыршын жастың көз жұмғанына қайғырып, өткінші сезімінің өртіне шарпылып, опасыздыққа опынып үлгерді. Енді ол өлең боп құйылмақ...

Біз бұл мақаламызда сол Фариза Оңғарсынова атты өлең – әлемнің бойында жүріп жатқан жанды құбылыстардың кейбір сәттеріне көз жібермекпіз.

Фариза Оңғарсынова да жұрттың бәрі секілді әдебиет табалдырығын ел мен жер, әке мен ана, табиғат пен тіршілік, ерлік пен еңбек, өмір мен тағдыр, достық пен махаббат сияқты ақындар қанша жырласа да тозып тот баспайтын, көнеріп, көмескі тартпайтын атамзаманнан бері келе жатқан ежелгі тақырыптарды жырлап аттады. Тағы да ол тақырыптар дәстүрлі канонда – серт пен сенім, аңсау мен сағыныш, мақтаныш пен сүйсіну негізінде жырланды. Бірақ, осы таптаурын нұсқаның тар көйлегін киіп алған сол алғашқы өлеңдердің өзінде бір бұлқынған күш, арнасынан асып төгілгелі тұрған ағыс, қажырлы қайрат, адуын мінез сезілетін. Ақынның талант табиғатынан сес беріп қалатын осы бір қасиеттер әсіресе махаббат тақырыбына арналған өлеңдерінде ерекше көзге түсті.

Шынын айту керек, Фариза Оңғарсыноваға дейін қызкеліншектеріміздің де махаббат тақырыбына арналған өлеңдері, негізінен, бір қалыптан шыққандай бір-бірінен аумай жататын. Сондықтан да ол өлеңдер адам жанының табиғи сезіміне емес, заводтың өніміне көбірек ұқсаушы еді. Жасандылық. Штамп. Ол кездердегі өлеңдерде екі жас қалай

да толысқан ай астында қол ұстасып, жымындаған жұлдыздардың сәулесі түскен көл үстінде қайықпен қыдырып, құйып тұрған жаңбыр астында құшақтасып, сылдыраған бұлақ басында кездесіп, сыбдырлаған жапырақ астында сүйісіп тұратын. Өзгеріс болған жағдайда да, тек олардың орны ауысатын да, сөзі мен ісі қалпында қалушы еді. Сонымен бірге, қыздарымыз ол өлеңдерде тым именшек, тым бұйығы боп келетін. Тағы да ол именшектік пен ол бұйығылықты ибалық пен ізетке теліп әспеттеп бағушы ек. Содан барып махаббат тақырыбына арнаған өлеңдерімізде лакке малып алғандай жылтыр сөз, майлап қойғандай күлімдеген көз қаптап кетті. Осы бірінің аузынан бірі түскендей “джентельмендер” мен “бикештер” образдары біз үшін үйреншікті образдарға айнала бастаған-ды. Тіпті, ол өлеңдердегі махаббат драмалары да (айрылысу, ренжісу) бірер жаттанды арзан сценалармен басталып, аяқталып жататын. Осы бір сіреу қардай сіресіп жатқан штампты алғаш бұзғандардың саны екеу болса, біреуі – Фариза, біреу болса – өзі.

Фариза Оңғарсынова алғашқы өлеңдерінің бірінде-ақ “сыйласудан тағдырдай шын махаббат тумайтынын” кесіп айтты. Өйткені махаббатқа ай астында серуендеп қайту емес, тағдыр деп қарады. Сондықтан да ол:

Шынымен болып жүрсе жаның ғашық,
Сен маған жалынбашы,
Табынбашы.
Ер мінезді жігітті ұнатады
Осы бір қарындасың,

– деп әбден мезі қып бара жатқан әлгіндей шарттылыққа қарсылық көрсетті. Бұл “сіз”, “біз” деп сызылып, қылымсып тұрған жасанды сөз, жаттанды сөз, жаттанды қылыққа қарсылық болатын. Ақынның махаббат тақырыбы өлеңдеріндегі лирикалық кейіпкер оқырман көңіліне асау мінез, шалт қимылдың адамы болып енді. Оның әдемі сөздерге жаны қас, оның “сүйері – ащы шындық”. Сондықтан да оның жаны “жүректің жалынымен сүйгізе алатын жігітті” қалайды. Міне, ол лирикалық кейіпкер де өмірдің сан тарау тармағынан, тар жол, тайғақ кешулерінен өтті. Есейді. Ол махаббаттың қызығынан гөрі, азабын көбірек тартты. Бірақ мойып, жасыған жоқ. Дей тұрғанмен...



Қуанышты мендегі
сенің қайғың улайды.
Ешбір адам жердегі
білмейді бұл мұң жайлы.
Сүйсе, бақыт емес пе –
мен біреуге тәттімін.
Түсесің де сен еске,
сап болады шаттығым.
Аяз шарпып денені,
сүйген болам бекер кеп,
сені іздегім келеді,
қай жерде отыр екен деп.
Сен жайлы ойды жасқадым,
қалмасын деп ол біліп.
құшағында басқаның
сені ойлаймын. Сорлылық.

Өмірді ең болмаса “икс пен игректі” қосатын алгебрамен де емес, екі мен екіні қосатын арифметикамен өлшеп үйреніп қалған бейшара педант пен адам жанының иірім-қалтарыстарындағы сезім құйылыстары мен құбылыстарынан бейхабар, тоңазытқыштан шыққандай қара мұздай сұп-суық, сезім атаулыдан жұрдай моралист үшін бұл өлеңдегі лирикалық кейіпкердің мінезі – қауіпті мінез. Бірақ, ол қайдағы бір бейшара педанттар мен қайдағы бір темір ми, темір жүрек моралистерден қорқып, жан сырын жасырып, бүкіл болмысын бүгіп қала алмақ емес. Оның жан сырын жасырып, болмысын бүгіп қап, өлең алдында күнәға батар жайы жоқ. Өйткені ол үшін өлең – ар мен ождан сөзі. Ал ар мен ождан алдында сырын жасырып, болмысын бүгіп қалса, онда оның кім болғаны?! Онда оның ақиқат, шындық алдында қиянат жасағаны да. Ал ақиқат пен шындық ылғи да көзбен көріп, қолмен ұстайтындай қасаң фактіден тұрмайды. Кейде ол осындай көзбен көріп, қолмен ұстауға болмайтын ішкі алай-дүлей арпалысқан сезім фактілерінен де тұрады.

Бірақ бұл өлеңге қарап, Фаризаның лирикалық кейіпкері екіұдай сезімінің ортасында өртеніп жүрген жан екен деп ойлап қалуға болмайды. Ол сол бір қиын, құбылмалы сәттен тез арылған. Енді ол бұрынғысынан да батыл, бұрынғысынан да жігерлі:

Керек емес мекерлік, айла маған:
сүйем сені сескенбей айналадан.
Менсіз сезбей, ұға алмай қаласың сен –
қайда жүрсін, тұрғаның қандай алаң.
Біреулер бар сескеніп аяқ басса,
біреу көріп тұр ма деп тайғанаған.
Жалтақтамай солардың барлығына,
Тірлігінді бір өзім жайлап алам.
Ақ сезімді алдына селдетемін,
Тек сен шыдар ма екенсің... қайдам, оған...

Лирикалық кейіпкер өз сезімін айтқанда неге соншалықты батыл, ал жігіт сезіміне келгенде неге үргедек? Бұл да өмір. Бұл да тағдыр...

Жалпы, Фариза Оңғарсынова махаббатты бәз біреулердей татқан сайын тата бергісі келетін қызықты тәтті дәурен, жүрген сайын жүре бергісі келетін сауық-сайран кезеңі деп қарастырмайды. Тіпті ол оны белгілі бір кезең мен дәуренге бөлмейді де. Өйткені ол махаббатты бүкіл адам өмірінің ғұмырлық жан серігі деп ұғады. Бұл жерде әңгіме сенің сүйгеніңе қосылған, қосылмағанында емес. Бұл жерде әңгіме сенің махаббатсыз өмір сүре алмауыңда. Яғни, ақын сен сүйгеніңе қосылсаң, махаббат бар да, ал тағдыр-талайыңның қалауымен сүйгеніңе қосыла алмасаң, сенің бойыңнан да махаббат құриды деген тоғышар, эгоистік пікірге бар болмыс-бітімімен қарсы.

Фариза Оңғарсынованың творчествосында айтпай кетуге болмайтын тағы бір кезеңді сала бар. Ол – тарихи тұлғалар мен өз көкірегінде қорытқан тағдырлар арқылы дүниеге келтірген қазақ әйелдерінің рухани портреттері. Ол портреттер бақ пен сордың, мұң мен қуаныштың, үміт пен күдіктің, нала мен шаттықтың, у мен балдың, көз жасы мен күлкінің, ашу мен сабырдың, көлеңке мен күншуақтың, кек пен кешірімнің контрасты бояуларымен салынған.

Біз бұл жерде Ақбөбек, Майра, Саралардың рухани портреттерін аз-кем жинақтап қарастырып көрейікші. Ол тарихи тұлғалардың қай-қайсысы да өз басынан өткен ауыр хал, тартқан тауқыметтерін саусағын бүгіп санап, оларды саған белгілі қашықтықта тұрып баяндап жатпайды. Олар сенімен аралықтағы қашықтық – дистанцияны тас-талқан етіп, сол әлеуметтік теңсіздіктер мен алысып-арпалысқан, налып-күйінген, бұлқынып-бұрқанған қалпында сенің ішкі

дүниеге еніп кетеді. Оленді одан әрі оқи берсең, өзін де Ақбөбек, Сара, Майра боп сөйлеп кететінінді әрі-беріден кейін аңдамай қаласың. Сен енді бірге-бірге өмірге, заманға сол Ақбөбек, Сара, Майралардың көзімен қарай бастайсың. Бұдан да дәлірек айтсақ, олар сен арқылы сөйлеп, сен солар арқылы өлең оқып тұрғандайсың.

Ақбөбек:

Құса боп өтсе, қыздары елдің сәні ме,
Халқым-ау, қалай төзгенің!
Алдамшы екен ғой мынау жалғанда бәрі де,
Махаббатымнан өзгенің.

Сара:

Әділет кетсе хандардан,
халқына шаттық аз шығар,
жазықсыз көзден жас шығар,
бірлігі тайып басынан,
ірімекті сүттей ашыған
абыройы елдің шашылар,
жаулары таптап басынар.

Майра:

Болғанмен жырым – жақұт, әнім – асқақ,
алмастай өмірімнің әрі қашпақ, –
шырқайтын сандуғаш үн сайрай алмай,
жыр көшін бара жатса жабы бастап....

Өкініштің өрті, ыза мен наланың үні, уақыт пен заманның рухы сіңген бұл жолдарда сенің де торығып, жабыққан жан-жүрегіңнің сазы, бұлқынып аққан қан тамырларыңның сазы бар екені сөзсіз. Асылы, нағыз ақынның кеудесінде ел мен жердің жүрегі соғып, оның жанына ел мен жердің рухы ұя салатын болса керек. Ақын жүрегін жарып шыққан жыр-дан сен өз жүрегіңнің лүпілі мен өз қан тамырларыңның ағысты сарынын еститінің, бәлкім, сондықтан.

Фариза Оңғарсынова да – дәл сондай кеудесінде ел мен жердің жүрегі соғып, жанына ел мен жердің рухы ұя салған ақын.

Ақын әлгіндей тарихи тұлғаларға айналып кеткен Ақбөбек, Сара, Майралардың рухани портреттерін салып қоймайды, сонымен бірге солардың көзімен сол бір заман мен уақыттың кескін-келбетін, дәлірек айтсақ, образын да сомдайды.

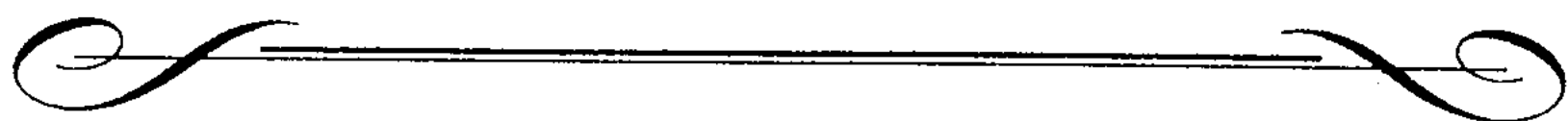
Фариза, сондай-ақ, есімдері “қос ішектен шығатын” бір үнге айналып кеткен, “алау көңілдері бозбаланың деміне емес, соғыстың жалынына шарпылған” аяулы Әлия мен Мәншүктер жайында, “табысына анасындай қуанып” отыратын Мәриям Хакімжанова мен “әлемді әнмен арбап тастай алатын” құдіретке ие Бибігүл Төлегеновалар туралы, даласының “тағдыры, тауқыметін көтеріп бара жатқан” Кәмшат пен анасымен сырласып отырған ақын әйел хақында жазған өлеңдерінде осы бір кредоны Темірқазық етіп ұстанады.

Бұл жерде тағы бір айта кететін нәрсе, Фариза Оңғарсынова – қазақ өлеңінің түр-үлгілерін барынша кең қолданған ақын. Жалпы, Фариза жырларының о баста кіндік қаны дәстүр топырағына тамып, сол дәстүр топырағының қызуы мен құнарын бойына молынан сіңіріп ержеткеніне бүгінде көз жеткізу қиын емес. Қасиетті жеріміздің қара топырағында армансыз аунап-қунап өскен тұла бойы қазақы қажыр мен қайраттан тұратын ол күнсінді қызу өлеңдер бүгінде өзінің ел алдында әлеуметтік, мәдени, рухани міндеттерін атқаруда.

Қазірде Фариза Оңғарсынова – дәстүрлі поэзиямызды одан әрі жалғастырушы іргелі ақындарымыздың бірі. Бұл жерде орайы келіп тұрғанда, бір мәселенің басын ашып алғанымыз дұрыс. Біреулер дәстүр жалғастырушы деген сөзді тым үшқары түсінеді. Олардың түсінігінше, дәстүр жалғастырушы ақын – өлеңді белгілі-бір дәстүрлерде, ұлттық колоритпен жазатын ақын деп біледі. Бұл – тым саяз түсінік.

Біздің түсінігімізде, дәстүрлі ақын – дәстүрді жаңа мазмұнмен, тың образ, терең философиямен, тосын теңеу, жаңа саз оралымдарымен байытушы ақын. Олай болмады ма, онда ол – дайын асқа тік қасық! Онда ол – дәстүр топырағының бар құнарын бойына құныға сорып, обып жатқан, бірақ өзінің берері жоқ, барып тұрған асыранды жатып ішер. Ал мұндайлар, сақ болмасақ, құнарлы дәстүр топырағын аздырып-тоздырып, тұяқкесті етіп, ақшандаққа айналдырып жіберері сөзсіз. Шынын айту керек, қазір қазақ поэзиясында жұртты елең еткізерліктей алып келген бір образ, бір теңеуі жоқ, бірақ дәстүрдің ең құнарлы шүйгін жерлеріне қосын тігіп ап шалқақтаған асыранды жатып ішерлер көбейіп кетті. Жә, мұны тағы бірде кең көсіліп отырып сөз етерміз. Біз негізгі әңгімемізге оралайық...

Жетпісінші жылдардың соңы мен сексенінші жылдардың басында Фариза Оңғарсынова творчествосы жаңа бір кезеңге



көтерілді дей аламыз. Ал шын ақын көтерілген жаңа кезең – қай уақта да, қандай жағдайда да – әдебиеттің де айтулы сәті боп саналары хақ. Олай болса, ол кезеңді айналып өту, көре тұра көрмегенсу тек ақын алдында ғана емес, әдебиет алдында да күнә болар еді. Дәл осы кезеңде ақын да өзінің бойындағы сол дүлей қуатты, тың күшті сезіп, өмірге, тіршілікке басқаша қарай бастады.

Енді үңілсем:
жер басқа, аспан да ерек,
күштер де өзге жүретін жасқап, жебеп.
Тегі, маған азабын, ақыретін –
бәрін, бәрін қайтадан бастау керек.

Осы тұстағы Фариза Оңғарсынованың өлеңдері жарқ етіп тұтанып кетуге, лап етіп өртенуге, бүрк етіп қопарылуға дайын тұрған қасиеттерге ие. Бейнебір ақын сөздерді ішкі дүниесіне салып қорытқанда, оларға тез тұтанғыш, тез қопарылғыш бір элементтерді қосып жіберетіндей. Содан ба екен, Фариза Оңғарсынованың әрбір өлең жолы қопарылыстар мен жарылыстар тудыратын бикфорд шнурларын еске түсіреді. Бұл жерде заңды сұрақ тууы мүмкін. Ақын сонда күйретуші, қиратушы күшке ие болғаны ма? Дәл солай. Бірақ оның қирату, күйрету күші адам жанының түкпір-түкпіріне, жықпыл-қуыстарына ендеп кіріп, оны рухани жағынан ірітіп-шіріте бастаған әлеуметтік дерттерге – менмендікке, опасыздыққа, немқұрайдылыққа, немкеттілікке, әзәзілдікке, жағымпаздыққа, жарамсақтыққа қарсы бағытталған. Дәлірек айтсақ, ақын сөзі – әлгіндей әлеуметтік дерттердің адам жанының жықпыл-қуыстарындағы ұялары мен күркелерін өртеп, қопарардай күдіретті қуатқа ие. Тағы да, ақын ол өртпен қопарылысты өзгеден емес, өзінен бастайды.

О бастан бергі шетін істерім,
елемей көздің еті де іскенін,
тойғаным тасып...
солардан бүгін
бойыма сіңбей отыр ішкенім.
Кеудемді қысқан менмендіктердің
талкандап құрсау-бекіністерін,
өртеңдер мені, өкініштерім!



Міне, ақын өз бойындағы құрсау-бекіністерін талқандап, оларды өртке беріп отыр.

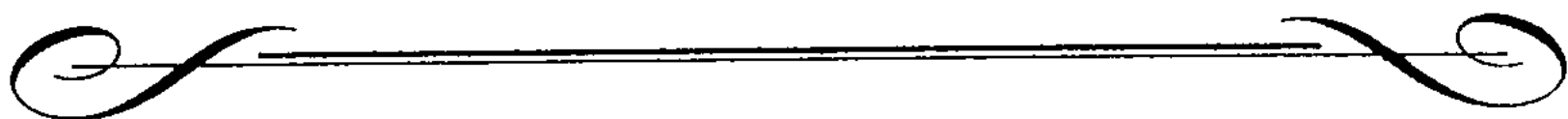
Біз кейінгі кезде азаматтық деген сөздің де құнын түсіріп, қуатын әлсіретіп алып жүргендейміз. Біз көбіне-көп азаматтық деген сөзді мінбеге шығып алып жұрттың бәрін жақсы болуға үгіттеп, дұрыс жүріп-тұруға шақырып, жапырып жұмыс істеуге үндейтіндерге қолданамыз. Сөйтіп, біз азаматтық деген ұғымға тым жеңіл міндет жүктеп қойғандаймыз. Қазір біздің әлеуметтік өмірімізде “әркім өзінен бастау керек” деген сөз жиі айтылады. Үлкен мағынаға ие сөз. Бірақ өзінен бастап жүрген адамды көріп жүрміз бе? Олар көп пе, аз ба? “Өзінен бастау” деген сөз тек жұмыс істеу ғана ма?! Мүмкін, солай да шығар. Бірақ, мен өз басым “әркім өзінен бастау керек” деген сөзді, ең алдымен, әрбір адам өзінің бойындағы кемшіліктермен, өзінің бойындағы әлеуметтік дерттермен аяусыз күресе білу деп білем. Ал біз өз бойымыздағы кемшіліктермен, келеңсіз құбылыстармен күресіп жүрміз бе? Өз бойымыздағы сол кемшіліктер мен келеңсіз құбылыстардың атын атап, түсін түстеп, айдай әлемге жария етуге біздің батылымыз жете ме? Жетсе, сен нағыз азаматсың! Өйткені біреудің бойындағы кемшілікті, тіпті, заман мен қоғам бойындағы келеңсіз құбылыстарды айту бүгінгі таңда соншалықты қиын емес. Мықты болсаң, сен өз бойындағы кемшілікті айтып көр. Сонда ғана сен нағыз батылсың, сонда ғана сен нағыз азаматсың.

Фариза Оңғарсынова – дәл осындай батыл да, азамат ақын.

Өлең жазам өзімше данышпансып,
жандай менен басқаға намыс таңсық.
Жарамаймын сөйтсем де құлап жатқан
саз балшықтан алуға танысты аршып.

Жүрсем деймін жұрт жетпес бағаны алып,
қарсы келмес өмірде маған анық –
біреулерді жиып ап айналама,
көсем болып отырам дараланып.

Көре тұра жандарды еңбегі шың,
кердендеймін еректей елден ісім.
Қалу үшін адам боп өз кеудемнің
менмендігін баса алсам – сол жеңісім!



Шынын айту керек, өзін-өзі жұрт алдына шығарып дәл осылай айыптау кезінде көбіміздің қолымыздан келген жоқ, әлі де келе қоюы екіталай. Өйткені, біз ұзақ жылдар бойы табиғи мінез құбылыстарын емес, әлеуметтік дертті құбылыстарды ақтау үшін қолданылып келген “кемшілік кімде жоқ дейсің” деген тоғышар принциптің тасасына тығылып, соны паналап үйреніп алғанбыз... Яғни, осы бір шірік принцип арқылы өзіміздің бойымыздағы кемшілікпен келісімге келіп, ол кемшілікті сырт көзден бүркеп-жасырып, тіпті, керек кезінде оны қызметке жегіп қоятын дәрежеге жеттік. Ал өз бойындағы кемшілік, келеңсіз құбылыстармен келісімге келген, оларды түмшалап, жасырып баққан жан басқа адам мен заман бойындағы кемшіліктерге де, келеңсіз құбылыстарға да көз жұмып қарайды. Міне, ақынның алмастай өткір ақиқатты айтқан өлеңінен алар тәлім біз үшін осы.

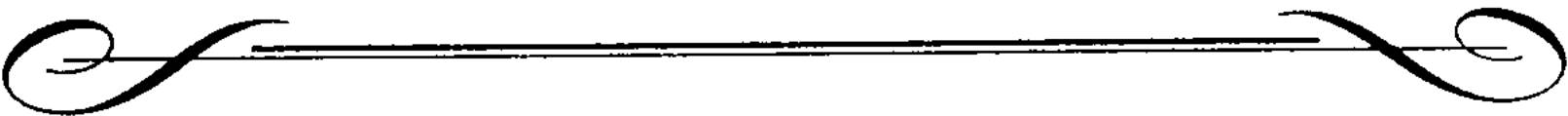
Өзін көпшіліктің алдына шығарып, шындықтың аптабына күйдіріп, аязына тоңдырып шыңдап, шынықтырып алған ақын енді адам мен заманның тұла бойын жайлап бара жатқан әлеуметтік келеңсіздіктермен анық күреске шықты:

Қызықтырмай өзгенің атақ, әні
жүргенімнен көп уды татам әлі.
Досын сатқан жандардан жиренемін,
Отанын да ондайлар сата алады, – деп кесіп тастайды да:

Кей адамда қылық жоқ аяр аса,
бойы – биік бақандай, ойы – аласа.
Болмысымен тұру жоқ, жүре алмайды
беттерін де, мәнін де боямаса.

Бірақ, олар кеңейтіп жиі өрісін,
тауып ала қояды сүйенішін.
Олар солай. Оларға қол соғатын
жандар үшін өртеніп күйеді ішім, – деп күйзеледі.

Әділіне жүгінсек, әр сөзден сезіктеніп, әр үтірден күдіктеніп, әрбір әріпті ежіктеп оқыған тосқауылы көп кешегі тоқырау заманында Фариза Оңғарсынова сынды ақиқатты айқайлап, шындықты шырылдап айтқан ақын кемде-кем. Бұл ретте ол таймас табандылық көрсетті. Бұл жолдан ол:



Жылап жатам, төсектен тұрам жылап,
жеңілдік жоқ жаныма мұнан бірақ, – деп күйінсе де қайтқан жоқ. Қайта, бұрынғыдан да ширығып, бұрынғыдан да өжеттене түсті. Солай бола тұра, ақынның аузын ашқызбаған үнсіздік кезеңге деген, бұрын айтылмай келген ойларына деген өкініші қандай десеңізші! Ақын қасіретіне қабырғаң қайысады:

Періштесіп, адалсып жүргеніммен,
созған болып қолымды Күнге күлген,
ой-баламның талайын түншықтырып,
бүрісемін тышқандай інге кірген.

Туғызуға ойымның жалқыларын
ұятсындым, қорықтым, қалтырадым.
Сәбилерін жерлеген ана сынды
Жер бетінен жай таппай шарқ ұрамын.

Қанша ойы мен сөзін жерге беріп, “жер бетінен жай таппай шарқ ұрған” ананы, рухани ананы көз алдыңызға елестетіңізші! Сөзі мен ойын сәбиіндегі көретін ақынды рухани ана демей, не дерсің! Олай болса, оның қасіретін бар жан-тәніңмен егіліп, езіліп сезінбеу мүмкін бе?

Жалпы, Фариза Оңғарсынова жырларында қайғы-қасіреттің суық лебі сезіліп тұрады. Айдың, Күннің аманында ақынды алып бара жатқан ол не қасірет дейсіз ғой. Ол – манадан бері айтып отырған адам мен заман бойына мерез боп жабысқан әлеуметтік дерттер. Әзір ол дерттер бар боп тұрғанда ақын өзін қайғысызбын, қасіретсізбін деп айта алмақ емес. Тіпті, ол өзінің бақытына да осындай қайғы-қасірет арқалап жүріп қол жеткізген. Енді ол өз бақытын қайғы-қасіреттен бөліп ала алмас халде.

Менің бақыттылығым сол жалғанда –
қасіреттен тұрады бақытым да!

Халықтың, адамның, заманның рухани тазалығы үшін бітіспес күреске шыққан нағыз азамат ақын ғана осылай сөйлей алса керек.

* * *

Жаным – дала, көгінен бұлт арылмай,
батпан зілдер басса да, жүр тарылмай.
Шідерлеулі көңілді зулат, жырым,
баяғының құс қанат тұлпарындай.

Елтімейді қалғыған шаққа жаным,
ұмтылыста, жүйіткеде бақ, талабым.
Талма шақта талықсып кетсем, жырым,
сен қақырат мәңгілік қақпаларын.

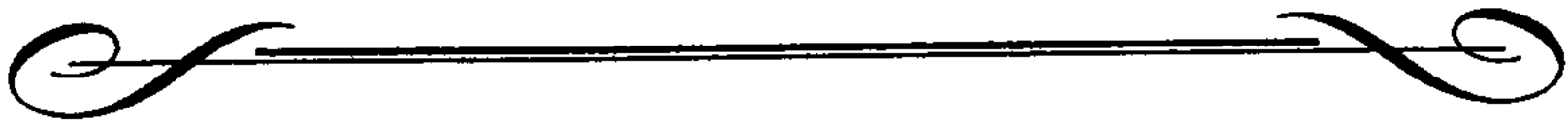
Жол – дария, тұрмайды ағын ұрмай,
Жоғалма, жыр, жылдарға тамырың жай,
дәуірлердің дауылы дақ салмаған
ата-мұра қобыздың сарынындай.

Жүрек жазбай жұптасқан ғұмырласым,
жыр-әуезім суарған мұңым, жасым
ойсыздықтан өрекіп тойғандардың
құлағына қайғы боп ызыңдасын.

Рақат түн, дырду мен дабыр қалып,
жазылған жыр жүректің шамын жағып
елдігі мен ерлігі қалғығанды
аттан салып оятсын дабыл қағып.

Дүниеден іздеумен нұрлы бесін
талпыныстан танбаған жыр-күресім
адамдық пен адалдық семсеріндей
жағымпаздың ту сыртын тілгілесін.

Зула, менің жыр-күймем, шабыт жегіп,
жер бетіне ғұмырлы жарық беріп,
жүректердің құрсауын ағыт келіп,
зорлықтардың
зардабын шеккендерге
Әділеттен сыбаға алып беріп!



* * *

Шаттанып тасыдым-ай бір
тұрғандай жарап тарланым;
иненің жасуындай бір
сәуледен қанаттанғаным.

Өмірдің шатқал жарынан
жүргенде борап қарларым,
ойласам – тапқандарымнан
көп екен жоғалтқандарым.

Ұмтылам бұлақтарыма,
сенімнің жебеді демі!
Құйғандай қуат жаныма,
сол сәуле келеді мені

жетелеп өмір төріне
жайқалған байтақ ормандай.
Жабырқау көңіл-көгіме
аққу-қаз қайта қонғандай.

Сөгер де тіл безеп бөрі
жанармен қарап ызғардай,
ғашық боп жүр ме деп тағы
селтендеп бала қыздардай.

Сәуледей бұл сенім ізгі
ғұмырды жалғаса не етем?!
Тек, осы нәр сезімімді
жоғалтып алмасам екен!..





* * *

Көздерінде
ақыл, ой, мұң тұнады,
адамдайсың қанбаған бір құмары.
Жаның жүдеп, дәрменсіз отырасың
маған қарай жүрегің бұлқығалы.

Мен біреуге жарқ етіп қарадым ба –
қызғанасың
жалт ойнап жанарыңда.
Менің такаппарлығым тұншықтырып
көмілесің амалсыз нала, мұңға.

Жүрегінді өртейді зар ма, мұң ба –
Қайғы әкелер қол жетпес арман ұлға.
Мен елік боп көзіңе көрінгелі
Көріксіз боп кеткендей жан жарың да.

Үміттенер мен жақтан естілмейді үн,
сезбей ме деп ой селін кештің кей күн.
Әйел сезбес сыр бар ма бұл жалғанда –
сезем бәрін. Білемін. Тек сүймеймін.





СУАТТАР

Бір сергіп қайтсам ба екен елге барып,
жаныма жарқын мінез жеңгені алып,
жүзімді жоннан ескен желге жанып,
сатусыз сезімдерге бір сүңгісем,
сол ғана жүрегімді емдері анық.

Бас сүйер болмаса да бір туғаным,
сеземін мені аялар жұртым барын.
Қаншама құлшынғанмен, күңкілдердің
шылбырын жетпей әсте қырқуға әлім,
шаршады шырылдаумен бұл қу жаным.

Жоқ бүгін баяғы арын дауыл күткен,
талықсып кетер жандай ауыр жүктен
(шарасыз шақтарым ба жанымды үккен).
Ойымша: елдегі жұрт елеңдесіп,
жүргендей мені күтіп ауыл біткен.

Сағынып жас-кәрі де, жеңгелер де
(сезімтал жеңгеге жан тең келер ме!)
жастары – бауырым боп, үлкені – аға,
шақырып жүретіндей кел деп елге.
(бір жасап қалам осы ой тербегенде).

Ауыл, ел құятындай қуат нәрін,
тек содан оралардай шуақ таңым,
қайтадан таралардай жыраққа әнім.
Әйтеуір, есі-дертім – дала менің,
нәр алар сонда зәмзәм суаттарым.



* * *

Жырым еді жыласам жанды ұғынар...
Бірақ соның арты – құм, алды – мұнар.
Өлең деген өр мінез адамға ұқсас,
әрқайсысының өз жолы, тағдыры бар.

Асқақ жандар алдында табынардай,
ойлары өрен, болғанмен жаны қардай,
шырғаланды, шеңгелді жер бетінде
жүрсе менің жырымның бағы жанбай,

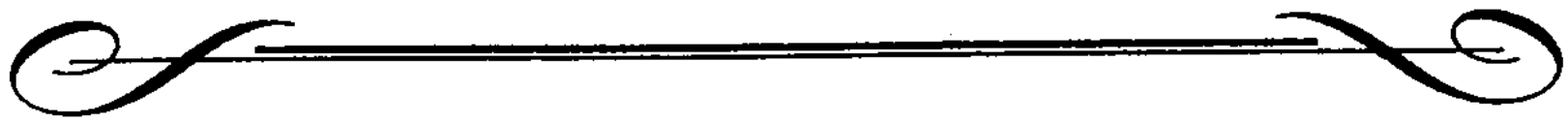
оған мына мен ғана кінәлымын:
анадаймын қор қылған қыран ұлын,
қылығымды, өзімді жек көргендер
жер бауырлап жырымды сынады мың.

Жек көргенді жолымнан ығыстырдым,
жайпап өтіп жүзімен қылыш-жырдың,
айылымды жинамай жалғызына,
одан сайын жындарын құрыстырдым.

Ұғам – бұлай жоқ менің көгермегім.
Қалпымдамын білмейтін өлер жерін.
Жұртқа жақпас қиындау қылығымның
тақсіретін тартып жүр өлендерім.

Тілегенмен біреулер тоқым қағып,
өлі менің біткен жоқ отым жанып.
Бір ақиқат – мен өшкен күннен бастап
жылап тұрып жырымды оқыр халық.

Сонда кейбір адамдар көр кеуделі,
ту сыртымнан қылыш ап төнгендері:
“Жерлес едім, досы едім, қайтейін...” – деп
жуындырар жасымен өлген мені.



Содан бастап арындап жыр-саңлағым,
жасы тамған жанарын Күн шалғанын
көресіндер, қамаудың қақпаларын
бұзып-жарып біржола шын самғауын.

Керек емес сонда оған таластарың,
мақтауларың, мерт етер қарастарың.
Қансыраған аққудай қайта түлеп,
мені жоқтап шарлайды ол дала аспанын.





* * *

Құшқанда мені жиі айқара мұң,
жанарым жасқа толып, байқамадым:
жас іні, жайсаң аға жақсылығын
енді ойлап, дариядай шайқаламын.

Болғанмен жаным ізгі, бай талабым,
сарқылып бітпесе де айтар әнім,
бәрібір жарда жалғыз құрақ едім
о баста-ақ құлататын жайпап ағын.

Ешкім де ғұмырымды демес керім:
төзетін жерде төзбей, егескенім...
Жер басып жүрсем әлі құлап, тұрып –
ерлігім не еңбегім емес менің.

Кіргендей шеңгел жердің жаңқасы кіл
жүрсем де, тірлігімнің қалқасы – нұр,
өзіме сездірмей-ақ аялаған
ортаның, адамдардың арқасы бұл.

Япыр-ай, бастасам ба қайта бәрін?
Біреу-ақ бүгінгі уайым, айтар әнім:
осынау дариядай сезімдердің
қарымын қалай, немен қайтарамын?

Салар ем әрқайсыңа алтын мүсін,
жетпейді оған әзір даңқым, күшім.
Тек, сендер қорғап қалған пәктігіме
бір қылау түсірмесе әр күнгі ісім.

Өмірдің сезінсем де таң, ызғарын,
қызуын жойған емес тамыз-жаным,
жаныма қалғу бермес жалғыз жарық –
сендердің алдындағы қарыздарым!